

od ranijih knjiga u etnološkoj seriji *Golden marketinga*. Zorica Vitez je izbjegla iscrpno pobrojavanje i raščlambu mnoštva sitnih zapisa u starijoj etnološkoj literaturi, u nje nema redundantnog pozivanja na podatke iz *Zbornika za narodni život i običaje* ili iz upitnica *Etnološkog atlasa*, ona ne zamara čitatelje gomilanjem bilježaka na dnu stranice. Hrabro je krenula u sintezu, u izdvajanje bitnog, iako je bila svjesna opasnosti generalizacije koja se lako mogla pretvoriti u novi model. Naime, autoričina se kritika etnografske građe iskazuje baš kao kritika izvanvremenskog modela koji je slijep za pojedinosti, raznolikost, varijacije i promjene u običajnoj praksi. Mislim da je autorica spretno izbjegla opasnost zamjene staroga modela novim: uspjela je sintetički prikazati bitne sastavnice hrvatskih svadbenih običaja, ali ujedno i upozoriti na raznolikost, mijenu i inovacije u promijenjenim društvenim uvjetima. U tome joj je dakako pomoglo dobro poznavanje literature i tradicijske kulture te bogato terensko iskustvo, ali čini mi se da je tome pridonijela i sretna kompozicija knjige. Dokumentarnosti monografije pridonose i brojne vrsno otisnute fotografije.

Hrvatski svadbeni običaji podijeljeni su u dvije cjeline. Prvi je dio, nakon uvodnih misli o hrvatskoj etnologiji i kulturi seljaštva, posvećen kritici etnografskih zapisa o svadbenim običajima i izlaganju gorespomenute sinteze. Prvi dio knjige završava prije objavljenim autoričnim člancima sa svadbenom tematikom (uz po jedan rad Zvezdane Antoš i Iris Biškupić Bašić), čime je postignuta ravnoteža općega pregleda i detaljnijeg opisa odabranih konkretnih situacija. To je još više došlo do izražaja u drugome dijelu knjige koji je posvećen novijim istraživanjima svadbenih običaja u suvremenosti. Tu je autorica uspjela čitatelju približiti svoja dvojaka (osobna i profesionalna) iskustva i ostvariti dijalog sa sudionicima svadbenih običaja današnjice, prepustiti riječ Drugomu (npr. u poglavlju "Mara: između Zagreba i zavičaja"), pokazati mijene i prepletanja ruralnoga i urbanoga, stranoga i domaćega u svakidašnjici. Autoričina razmišljanja o svadbenom darivanju probijaju barijeru znanstveničke distanciranosti i uvlače čitatelja u igru, a inovativnost knjige svakako je i u tretiranju svadbene tematike u medijima. Posebno uspjelima mi se čine prilog o radijskim porukama i onaj o ulozi fotografije, filma i videa u svadbama.

Hrvatski svadbeni običaji Zorice Vitez važan je i dugo čekan prinos domaćoj etnološkoj znanosti. Knjigom, dakako, nije rečeno sve o hrvatskim svadbenim običajima, ali prva je sinteza najzad dostupna javnosti.

Ivan LOZICA

Zbornik *Etnografije interneta* sadrži prijevode odabranih prije objavljenih tekstova u različitim publikacijama na engleskom jeziku, a izdao ga je Institut za etnologiju i folkloristiku u okviru biblioteke Nova etnografija. Urednice Reana Senjković i Iva Pleše uočile su i zbornikom odgovorile na potrebu za tekstovima na hrvatskom jeziku o istraživanjima internetskih kultura. Kiberprostor je hrvatskoj publici već ranije predstavljen nekim radovima koji ga analiziraju iz perspektiva sociološke i književne teorije (primjerice *Kulture interneta: virtualni prostori, stvarne povijesti i živuća tijela* (2001.) urednika Roba Shieldsa), no sama ga etnologija svojim istraživanjima dosad nije prikazala. Vjerojatno i stoga što nove računalne tehnologije nameću potrebu da se preispita razumijevanje terena u etnologiji (ali i u drugim društveno-humanističkim disciplinama koje se oslanjaju na etnografsku metodu).

Etnografije interneta, ur. Reana Senjković, Iva Pleše, Institut za etnologiju i folkloristiku, IBIS grafika d.o.o., Zagreb 2004., 262 str.

Naziv zbornika, *Etnografije interneta*, upućuje na problematiku novoga etnografskog terena koju ponajprije promišljaju prva dva teksta, progovarajući o etnološkim i folklorističkim aspektima internetskih kultura. Andreas Wittel ("Etnografija u pokretu: od terena do mreže i interneta") tako govori o etnografiji u pokretu, koja se u pokušajima da prevlada teren kao zemljopisno jasno ograničen istraživački lokalitet kreće prema terenu kao društvenoj ili političkoj lokaciji i terenu kao mreži. U tumačenju mreža kao dinamičnih struktura koje se sastoje od čvorišta i veza među čvorištima te stoga sadrže isto toliko kretanja i protoka koliko i prebivanja i lokaliteta, Wittel se nastavlja na misao Arjuna Appaduraija (1996.) o kulturnim protocima među globalnim krajolicima. I Christine Hine ("Virtualni predmeti etnografije") piše o stvaranju etnografskog predmeta koji bi se usmjerio na tok i povezanost umjesto na mjesto i granicu, i to konfrontirajući etnografiju interneta s interakcijom licem u lice. Hine sukobljuje predodžbu interneta kao društvene interakcije s predodžbom kiberprostora koji se sastoji od tekstova i nije interaktivan, da bi sukob razriješila donošenjem načela virtualne etnografije. Čini se da ova načela iznova jačaju etnografski autoritet i prava na interakciju jer je konačno jasna konstruiranost terena – raznorodnost internetskih krajolika stavlja pred etnografa zahtjev za vrstom mobilnosti koja nužno odabire jednako svoje putove kao i mjesto na kojem će početi povratak s terena.

Tekstovi Artura Escobara ("Dobro došli u Kiberiju: bilješke o antropologiji kiberkulture") i Marka Postera ("Kiberdemokracija. Internet i javna sfera") tematski se odmiču od prethodnih, razlikujući modernistička i postmodernistička polazišta u još uvijek teorijskom razmatranju novih prostora koje nudi suvremena tehnologija. Escobar je najprije iznio pregled istraživanja tehnologije iz društveno-humanističke perspektive do 90-tih godina prošlog stoljeća da bi se potom zamislio nad prirodom kiberkulture. Naime, prema autoru, temelj pojma kiberkulture čine režim tehnodruštvenosti i režim biodruštvenosti koji utjelovljuju shvaćanje da sve više živimo i sami sebe stvaramo u tehnološko-biološko-kulturnim okolinama ustrojenima pomoću novih oblika znanosti i tehnologije. S obzirom na ovo, antropološki bi se pothvat sastojao od promišljanja odnosa ljudi i njihovih tehnoloških svjetova uz uvažavanje širih društvenih konteksta (nadzora rada, akumulacije kapitala, globalizacije kulturne proizvodnje). Poster, pak, o internetu govori kao o društvenom prostoru (umjesto kao samo o djelotvornom komunikacijskom sredstvu) u kojem se pojavljuju nove vrste odnosa, moguće one koje sugeriraju nove oblike konfiguracija moći među pojedincima koji komuniciraju.

Prva četiri teksta problematiziranjem prostora i pristupa istraživanju interneta, i čitatelju prethodno neupućenom u temu, omogućuju kritičko sučeljavanje s etnografijama koje slijede. A slijede tekstovi koji predstavljaju konkretna istraživanja i koji svjedoče o odlasku u nove prostore terena i istodobnom ostanku s "klasičnim" etnografskim identitetskim temama. Sherry Turkle ("Konstrukcije i rekonstrukcije sebstva u virtualnoj stvarnosti: igranje u MUD-ovima") je, primjerice, istražila komunikaciju na internetu kao mogućnost anonimnog sudjelovanja, pseudonimnosti i igranja s identitetima. Računalo joj je kao evokativni objekt poslužilo da virtualnu stvarnost postavi u odnos prema "stvarnosti" – virtualne igre smatra igraćim prostorom za razmišljanje o stvarnom svijetu. Lisa Nakamura ("Rasna utrka za kiberprostor: turizam identiteta i rasno 'izdavanje za' na internetu") je, pak, metaforu turizma iskoristila za opis prisvajanja rasnog identiteta ili "izdavanja za" nekoga drugog u kiberprostoru, te je pokazala da rasna i klasna podjela iz stvarnog života u turizmu identiteta postaje još istančanija i zamršenija. Judith Donath ("Identitet i prijevare u virtualnoj zajednici") piše o identitetskim prijevarama, skrivanjima identiteta i imitacijama u kontekstu tematskih skupina gdje je osnovni preduvjet, za razliku od onog u virtualnim igrama, da su korisnici oni za koje se predstavljaju. Nancy Baym ("Izvedbe humora u računalno posredovanoj komunikaciji") zanima kako se humor može iskoristiti za stvaranje skupne solidarnosti te skupnoga i individualnog identiteta u

računalno posredovanoj komunikaciji. Humor se oslanja na skupne norme, znanja, prakse i probleme određene tematske skupine, te tako omogućuje zajedničko rješavanje problematičnih aspekata statusa obožavatelja sapunice, primjerice. Paul Stubbs ("Zamišljanje Hrvatske: istraživanje računalno posredovanih javnih sfera dijaspore") se priključuje identitetskim temama razmatrajući kolektivno zamišljanje u javnim sferama dijaspore, uključujući tematske skupine na internetu: piše o problemu etniciteta virtualne zajednice, migracija, ujedinjavanja u zamišljenu domovinu, ili pak odvajanja od drugih.

Druga skupina istraživačkih tekstova (Daniel Chandler: "Osobne web-stranice i stvaranje identiteta na webu" i Jill Arnold & Hugh Miller: "Stara rodna priča? Identiteti znanstvenica na webu") tematski se određuje načinima predstavljanja na mreži. Chandler u webu prepoznaje svojevrсни samo-izdavački medij. Polazeći od postavke da se osobne stranice na webu više upotrebljavaju za predstavljanje (proširenog) sebstva nego za objavljivanje informacija, Chandler ih promatra kao zrcala izgradnje identiteta njihovih tvoraca. Arnold & Miller se koriste Goffmanovom dramaturškom analizom predstavljanja sebe kako bi istražili rodnu perspektivu tekstualnih i slikovnih prikazbi na mreži. Na žalost, ovaj jedini tekst u zborniku koji "službeno" zauzima rodnu perspektivu ne donosi mnogo: sam je poticaj na istraživanje – kako ga autori obrazlažu – prilično klišeiziran ("Ima mnogo feminističke literature koja dokazuje da iako žene sve više dostižu muškarce, ipak su marginalizirane u tehnološkom napretku, baš kao što su marginalizirane i klasno, ekonomski i rodno, što ograničava njihovo napredovanje u znanosti" (str. 239)). Osnovne probleme rodne perspektive na webu već je unutar svojega teksta poglavljem "Rod i virtualne zajednice" najavio Poster, a i Sherry Turkle je u svoje istraživanje uključila i tekstom predstavila raspravu o zamjeni roda. Za razliku od ovih, tekst "Stara rodna priča? [...]" iz svojih preopćenitih postavki ne uspijeva izroditi ništa "opipljivo" te ostaje lebdjeti u zaključnim sintagmama o ženskome prihvatanju weba jer nudi depersonalizaciju, jer na njemu žene sudjeluju pod vlastitim uvjetima i jer njime uspostavljaju vjerodostojnost statusa jednakosti s muškarcima.

S iznimkom ovoga teksta, izvrsnu – dijalošku - koncepciju zbornika zaključuje "Progresivna politika, elektronički individualizam i mit o virtualnoj zajednici" Josepha Lockarda, budući da iznova dekonstruira većinu postavki koje su autori prethodnih tekstova i sami doveli u pitanje, na kraju ih ipak prihvativši. Lockard nas vraća na početak razmišljanja koja zbornik nudi kritički pišući o tehnološkom razvitku (internetu) koji donosi demokratsko prosvjetljenje u uvjetima u kojima njegova politička geografija odražava prevladavajuće modele (neravnomjerne) globalne raspodjele resursa. Potom ide dalje i postavlja upitnim sam koncept virtualne zajednice (jednog od ključnih pojmova čitavoga zbornika) koji upućuje na podcjenjivanje zajedničke vjere u zajednicu prihvaćanjem samo komunikacije umjesto njezinih mnogostrukih funkcija.

Na kraju valja reći da u hrvatskom jeziku nema općeprihvaćenog informacijskog nazivlja, zbog čega se neki termini u zborniku prevode (primjerice "tematske skupine" kao prijevod za *newsgroups*), neki su nazivi pohrvaćeni (softver), a neki, koji su u uporabu ušli u izvornome, engleskom obliku (web), tako nalazimo i u publikaciji. Osim što su urednice ovakav status informacijskog nazivlja najavile u uvodu, pohvaliti je nastojanje da se u svim tekstovima kontinuirano provuku objašnjenja i prijevodi kratica, originalni oblici iskorištenih prijevoda, ili objašnjenja neprevedenih termina.

Sanja PULJAR D'ALESSIO